

Skrock, vidskepelse och huskurer m.m.

Under större delen av torpareepoken florerade på ett anmärkningsvärt sätt allsköns skrock o vidskepelse, isynnerhet bland skogsbygdens befolkning, därvid icke minst bland de där boende torparna, vilket var helt naturligt, då dessa merendels voro sannskyliga "skogens barn" som i flera fall under hela sin levnad varit omgivna av skogarnas mystik vid sina boplatser, som voro belägna långt avlägset från andra människobonningar. När de då efter mörkrets inbrott sågo huru irrbloss och lyktgubbar från dalsänkorna fladdrade fram mellan träden trodde de att det var osynliga andar som i egenskap av gastar och troll visade sig för dem. Även troddes det vara någon lantmätare som i livstiden mot bättre vete låtit muta sig för att göra orätt vid mätning och därfor ej fick ro för sin själ utan måste nu springa så där till domedag.

Stundom tyckte de sig också höra huru lantmätarkedjan rasslade när den drogs fram genom markerna, vilket ytterligare styrkte dem att ha rätt i sin förmadan härutinnan. När ibland uven lät höra sina hemска rop och skräck från skogsmyrarna troddes detta härröra sig från någon person som blivit mördad och nedgrävd på den plats varifrån skriet förnamn, och som nu genom sina rop ville göra sig uppmärksammad, så att liket kunde bli uppgrävt och föras till ro och vila i vigg jord. Ofta tyckte man sig också förnimma en svagt kvidande stämma som troddes komma från ett odöpt barn, som av sin onaturliga moder efter födelsen för att dölja sitt begåvna felsteg avdagatagits och liket sedan undangömts eller nedgräfts, som nu genom sitt kvidande villegöra sig påmint för att brottet skulle bli uppdagat. Dylika skrik kallades "myringaskrik". Det var en allmänt gängse tro och uppfattning vara ytterst försiktig i sina yttranden när man ämnade tilltalा ett dylikt "väsende" i annat fall kunde det för personen i fråga få högst obehagliga följer. En för flera år sedan avliden torpare omtalade att då han sent en kväll var på väg till sitt hem fick han plötsligt höra ett hjärtskärande skrik från en plats i skogen. Han stannade och lyssnade, ropaen upprepades gång efter gång från

M. 8582 : 27.

267

samma plats varför han förstod att det var ett "myringaskrik". Ropet lät alldeles ohyggligt. Då han en stund åhört detsamma repade han mod och skrek tillbaka. Visst skriger du räliga lett men jag skall kunna skriga ändå leare". Detta skulle han emeller-tid ej ha gjort, ty han hade icke väl fått ordet ur munnen förrän han fick se en vit skepnad komma farande från det håll från vilket han hört skriket vilken gav honom en rungande härder örfil så att han stöp omedelbart i marken. Sedan han väl hunnit kravla sig uppigen kände han häftiga smärter i hela kroppen, så att han med möda kunde taga sig hem. Hemkommen måste han genast gå till sängs och det dröjde en hel månad innan han blev åter-ställd till hälsan igen. Den ringa upplysning som under 1700 talet och första delen av 1800 talet kom till del för de lägre klasserna av befolkningen, därav icke minst för de fattiga torparna på grund av ingen skolundervisning och ingen tillgång till böcker, gjorde att de fingo oriktiga föreställningar om vad som tilldrog sig omkring dem i naturens värld, varför de bildade sig falska omdömen som kommo dem att tro på trollen och spöken även i de fall då det rörde sig om helt naturliga saker och ting. Sålunda t.ex. om de under mörka-kvällar nätter fingo se en meteor röra sig i rymden på himlavalvet troddes det vara en drake som for fram i luften. Den såg ut som en glödande järnstång, som jagade fram, omgiven och efterföljd av sprutande gnistor.

Näruunder vårvällarna flyttfåglarna i stora skaror sträckte fram mot norden och lät höra sina mångstämmiga toner av olika artade läten sades detta vara "hövrevajna" som gnisslade och utgjorde detta ett tecken på att åkerbruksredskapen nu snart skulle komma i bruk, Av somliga benämndes de för "Odins hundar" vilka skällde och "drevo" vid all guden Odin arrangerade jakter. För att ytterligare belysa svunna tiders torpare åskådningssätt och de upplevelser som de varit med om att bevittna under sin levnad vill jag anföra några smärre skildringar som några numera avlidna tillhörande denna kategori berättat i slutet av 1800 talet. En av dessa omtalade att då han en mörk vinterkväll på hemväg från sitt arbete hunnit till den s,k. "hyckevängen" på gränsen mellan Vittsjö och Fagerhults socknar blev det plötsligt ljust som på dagen och då han skådat uppåt fick han se en väldigt stor rö drake komma farande i luften över trädtopparna helt nära där han befann sig varvid eldgistor ~~formligen~~ sprutade fram från hans väldiga långa svans. I sin uppjagade fantasi tyckte han att träden över vilka draken för fram böjde sig med väldigt brak och sus ned mot jorden. En annan torpare omtalade att då han sent en natt på sin vandring just hade passerat en skog och var i närheten av ett större ställe fick han höra att något från det håll mot vilket han gick komma emot sig på vägen. Han stannade och lyssnade. Fastän det var en klar och månljus natt såg han ingenting, men hörde att det var ett större följe som allt mer och mer närmade sig platsen där han

M 8582:29.

29

befann sig och när skaran kommit nära där han stod förstod han att det var ett liktåg. Han sade sig tydligt höra huru det knirkade i bärstängerna samt vägtrampet av en stor skara. Det var på den tiden de brukade bära de döda från hemmet till kyrkogården när de sågade framåt. Fastän han varken såg något av följet eller hörde några talande röster gick han ändå ur vägen medan det passerade förbi. Han stod sedan en stund och lyssnade tills ljudet av trampet m.m. förtonat i fjärran. När han sedan gick förbi gården varifrån han hörde liktåget komma kände han sig kuslig till mods vid tanken på att detta var ett "varsel" om att någon av gårdenas folk snart komme att gå bort. En omtalade att han vid sin vandring en kväll plötsligt blev sömnig och tung i huvudet att han icke längre kunde fortsätta sin färd utan måste gå av vägen, där han satte sig på en sten vid vägkanten. Han hade icke väl satt sig förrän han fornäm ett starkt sussi skogen och i detsamma kom ett föremål som liknade en stor röd eldkula farande fram längs vägen med rasande fart förbi platsen där han satt. Sedan detta hade farit förbi blev han med ens klarvaken igen och kunde fortsätta färden. Han förstod då att det var en högre makt som sände sömnen på honom så att han därigenom skulle undgå faran att bli fördärvad eller åtminstone bli rysligt sjuk vilket han tvivelsutan blivit om han befunnit sig på vägen när trollspöket for fram. På den tiden då det sedvanliga "rauskörandet" ut till skånska städerna var

M. 8582:30.

30.

allmänt var det en torpare som brukade köra sin husbondes oxar. Dessa voro ett par stora och kraftiga exemplar av sitt släkte men på samma gång synnerliga trögkörda och det hjälpte föga att ge dem ett och annat rapp av den på den tiden brukliga tagel-smärten de gingo likväl icke fortare än de ville och han blev gång på gång omkörd av dem som hade mycket mindre och sämre körkreatur, vilket gjorde att torparen blev ytterst förargad däröver. Då var det någon äldre, som rådde honom till att taga en "ormgadd" (ormtunga) och lägga denna inuti den s.k. beckklösen i ytterändan av tagelsnärten. För att detta emellertid skulle få åsyftad verkan blev han avrådd från att slå ihjäl ormen efter att han tagit ormagadden. Mannen ifrågå följde rådet och efter den dagen blevo oxarna varken trögkörda eller trötkörda påstod han. På sina "långäckor" hände det ibland obehagliga intermesson när de passerade vissa platser där spöken och gastar brukade uppehålla sig. För att skydda sig för dylika väsen och hindra dem att åka med lade man i vagnen en häckaspole av getapel, då hade inga gastar makt att följa med i åkdonet. Det var en torpare som sade sig icke ha företagit sig detta försiktighetsmått när han begav sig ut på en långäcka med bräder. Det gick dock lyckligt och väl för honom på hela utresan men när han på hemvägen kom till en viss plats (han körde då en annan väg) där enligt vad som sagts honom förut många råkat illa ut för en "gast" som brukade passa på tillfället att åka med och han blev varnad för att köra den vägen. Han aktade emellertid ej på var-

M. 8582:31.

31.

ningen utan körde vägen fram som han ämnat. När han då kom till den angivna platsen började han förnimma att han icke var ensam på åkbräden, på den annars då tomma vagnen. Oxarna började att dra av alla krafter på den plötsligt vordna så tunga vagnen som efterhand blev allt tyngre och tyngre. Till slut än om det bar ned för backe drogo de så att hornbaggarna tänjdes långa och det gnisslade i ocket och det var ändock med största svårighet vagnen rörde sig framåt. Körsvennen blev ytterst bedrövad och vankelmodig och begrep i en hast icke vad han skulle förtaga sig för att bli av med sitt otrevliga, fastän osynliga sällskap. Rätt som han satt och ängslades kom det för honom att han skulle stiga av vagnen och bege sig framåt vägen före oxarna för att rita ett kors på vägen, han erinrade sig att han hört sägas att för korstecknet måste den onde och hela hans anhang retirera. Sagt och gjort han sprang framåt vägen där han vid en uppförsbacke med snärtskaftet skrev ett kors. Detta hade åsyftad verkan ty när kördonet kom till platsen tog det ett väldigt skutt vid att gästen steg av änskönt vägen där bar uppåt och sedan blev allt normalt igen som tillförne. Gästen som han trodde var en ond ande ägde icke varken förmåga eller rättighet att färdas över korstecknet. Även vid sågskärning under de långa höst och vinternätterna vid de gamla möllorna hade man många underliga upplevelser, isynnerhet där som dessa voro belägna i närheten av någon sjö. Sålunda omtalade på sin tid en gammal torpare i Oretorp vid namn Part huru han flerfaldiga gånger.

M. 8582:32.

32

fick höra strömkarlen (näcken) spela på "giga", därvid han satt i en buske ute i vattnet. Om man då berömde honom, spelade han så ljuvligt så att man blev alldeles hänförd av den vackra musiken. Sade man däremot att det var fasliga rälig musik, då hördes han bittert gråta och instrumentet han spelade på sorgsna och klagande toner. Han kunde emellertid också bli arg och ställa till förtret på varjehandā sätt bl. a. så att sågen icke gick rätt i stocken utan bräderna blevo tjockare i den ena änden av stocken än den andra, likaså i kanterna. En kväll då Part sågade stanna- de sågen plötsligt mitt i stocken, änskönt att det vid tillfället fanns god vattentillgång så att ingenting mankerade beträffande drivkraften. Part förstod då att det var näcken som för att hämnas en oförrätt höll vattenhjulet så att detta icke kunde snurra runt omkring, varför han gick in i sågmöllarstugan där han tog en eldbrand ur kakelugnen och kastade denna ner i drivhjulet uttalande några besvärjelser. Knappt var detta gjort förrän sågen började gå med så rasande fart att han aldrig bevittnat dess make. Men efter den betan var näcken också försvunnen från platsen, så att han aldrig fick avhöra honom mera. Många av de gamla torparna voro ytterst skrockfulla och vidskepliga enligt mångas åsikter, men de trodde blint på vad de själva sade sig varit med om att bevittna med egna ögon. Öfta fingo de skåda underliga väsenden, däribland vackra älvor liknande unga jungfrur vilka när, dimmor- na lågo lägrade över låglänta marker, i dessa trädde en ljuvlig och behaglig dans. Även den s.k. bäckamannen som hade sitt till-

håll i sjöar, åar och bäckar sågo de alltsom oftast när han låg och solade sig vid sjöstranden och åkanterna. Denna hade förmåga att visa sig i olika skepnader, men visade sig merendels i form av en vit häst(som ibland kunde vara onaturligt lång.) Varför han också kallades bækahästen. Det gällde att vara försiktig att icke gå denna för nära framförallt att icke försöka rida på den samma ty då sprang han med de ridande ut i vattnet så att de omkommo. Bland mystiska företeelser i skogarna voro "skovmannen" och "skogssnuvan" de mest fruktade, där i synnerhet den senare med sitt förföriska skratt sökte locka folk vilse när de voro ute och letade efter sina kreatur eller när de gingo på jakt. Skovmannen som var luden överallt på kroppen var godmodig när han icke på något sätt blivit retad, men i så fall kunde han ställa till med obehagliga rabalder, isynnerhet vid skogshuggning och trädfällning, då han passade på att föra trädet åt motsatta hålet än dit man ville ha det. För att förtaga honom krafter därtill plägade man först gå tre gånger omkring trädet som man skulle fälla, varyvid man skulle se uppåt och vissla, sedan man först huggit in yxan i trädet där den skulle sitta tills visslingsproceduren var slut. Ofta hände att de fingo se "skovmannen" sitta på en trädstubbe och åse arbetet ibland kunde de även få se honom proviantera på medhavda grodor och andra smådjur. Någon gång vid svår köld och oväder inträffade det att "skovmannen"

gjorde besök i ett avlägset liggande kojor för att värma sig. Skogssnuvan visade sig merendels endast tidigt om morgnarna för dem som då varo ute och strävade i skogarna. Hon brukade då taga sig ett bad i en skogstjärn eller i något annat vattendrag, vid vilket tillfälle hon syntes i form av en vacker kvinnoskepnad, med långt utslaget hår som räckte ända ned till marken, vilket hon efter badet satt och kammade. Vidare hade hon två väldigt långa hängande bröst, som hon gång efter annan kastade upp över axlarna. Om hon märkte sig vara uppmärksammad upphov hon ett skallande skratt som genljöd över hela skogen. Skrattet lät som om man vältrat ett lass "klåstakar" på ett stenkummel. Vid ett dylikt skratt blevo de personer som då befunno sig ute i skogen så förvillade att de icke kunde råka ut ur densamma förrän de vänt ut och in på rocken eller västen under uttalande av en del besvärljelser. Under sina jaktfärder i skogarna kunde man understundom göra underliga upplevelser, bl. an. fanns där troll som kunde förvandla sig till djurskepnader, samt föryända synen, så att man tyckte sig se villebråd, där som inget dylikt fanns. Sålunda omtalade en av de gamla jägarna att då han tidigt en morgen var ute på jakt fick han se en stor vacker hare som spejande omkring sig satt vid en gångstig. Då han var kommen inom lagom skotthåll för haren lade han an tog sikte och sköt men skottet klickade. Han spände åter upp hanen, haren satt nämligen kvar,

skottet klickade ånyo. Tredje gången gick skottet av, varvid bössan stötte (stötte) så hårt att han höll på att dråsa baklänges. När han därpå gick bort för att taga den förmenta haren vilken han trodde ligga död på platsen syntes det ingenting. När han sedan tittade på bössan var denna alldeles vit och då han strök med handen utefter bösspigan fick han handen full av grädde och mjölk. Han förstod då att den förmenta haren varit en s.k. "mjölkhare" och han skyndade därför mot hemmet fortast möjligt för att slippa flera dylika äventyr. Även då de bedrevo fiske i sjöarna fingo de uppleva sällsamma händelser och företeelser vid vilka jämväl voro forbundna vidskepliga föreställningar. Ibland när man sent en sommarkväll rodde på sjön uppenbarade sig sjöjungfrun på olika sätt och i olika skepnader. Någon gång hände det att hon kom roende i en eka med utspända segel, med rasande fart, så att vattnet forsade omkring och for förbi dem som varo ute och fiskade. Man måste då akta sig noga så att man icke råkade komma med ekan i den strömfåra som uppkom därvid, ty i så fall fick man följa med i djupet. Stundom fick man bevittna huru s.k. mareld i byarna och lyste med blåa strimmor, över den dimfyllda sjön. Vid sådana tillfällen när man befann sig ute på sjön kunde man bli förvillad att man icke kunde råka i land oaktat enträgna försök därmed i stundom flera timmar. Huru man än rodde och rodde kom man ständigt till samma plats där man befunnit sig då mareliden först blev synlig. Det var först efter att detta, som man trodde trollsken upphörde man lyckades komma

M. 8582:36.

dit man ville. För att få bättre "fiskelycka" skulle man spotta på masken helst 3 gånger sedan den satts på kroken innan man svängde reven med den ut i sjön. När man agnade ålrev skulle man smörja krokarna och betet med hägerfett, detta förfaringssätt åstadkom att fisken nappade bättre. I varje sjö troddes där finnas en trollgädda vanligen benämnd gammalgäddan. För denna borde man akta sig, emedan det var vanligt att den brukade ställa till allsköns obehag för den eller de personer som fingo denna på sina fiskedon, eller på annat sätt råkade ut för densamma. En gammal torpare som bodde i Högholma, Hava-Hansen berättade på sin tid att han tvenne gånger råkat komma i kontakt med trollgäddan i Kraxasjön. Första gången var en söndag då han begivit sig dit för att från stranden meta abborre. Vid metningen fick syn på en väldigt stor stock nära land. Han gick då ut och ställde sig på stocken, för att kunna kasta reven längre ut i sjön. Sedan han stått där en stund började denna plötsligt att röra på sig. Då förstod han att den förmenta stocken varit trollgäddan. Vid dennes rörelse föll han hux flux i vattnet. Den andra gången han råkade illa ut hade han fått trollgäddan på en ståndkrok, (s.k. stannetöj) När han då skulle lossa reven ryckte gäddan till så hårt att han föll omkull i båten, varvid hon sedan började springa med rasande fart dragande båten efter sig. Hade båten med denna fart råkat törna mot en sten hade den splittrats i småbitar. Till all lycka slets emellertid reven innan någon kata-

M.8582 : 37.

33

strof inträffade. Det var således tvenne gånger han höll på att tillsätta livet för trollgäddans skull. och tillade han:

Hade jag inte kunnat lite mer än vanliga personer (nämnligen trollat) hade jag säkerligen omkommit. En bror till Hava-Hansen som också var torpare och bodde i samma by som denna, nämnligen den i dagligt tal kallade "jordgubben" hade många vidskepliga saker och skrock för sig angående jakt och fiske m.m. sålunda berättade han att när han satte ut långrev(ålarev) i sjön plägade han först låna folkaben (människoben) på kyrkogården som han sedan band till "sänke" på båda ändar av ålareven. Detta förfaringssätt gjorde att han fick mycket mera fisk än andra som fiskade i samma sjö. Även på daggmask som plockades på kyrkogården nappade fisken bättre än på vanlig daggmask. De lånade benen måste återlämnas igen inom en viss bestämd tid i annat fall kunde det bli "rappskalning" efter dem av den eller de som benen tillhörde, vilket i så fall kunde få obehagliga följer för låtagaren! Hurudana lånevillkoren för övrigt voro fingo inga obehöriga reda på. De båda bröderna ägde jämväl förmåga att genom någon sorts mätspråk och som det troddes trolleri att stanna "stämma" blod och eld som höll på att vådga eller som man brukade säga värme som våldgick. I båda fallen skulle först Fader Vår läsas baklänges, varefter de sade: Likasom på sin tid Josua bjöd solen att stå stilla i Gibeon och månen i Sjalons dal så bjuder jag Dig blod upphöra att rinna och du värme att stanna där jag nu går fram och likasom solen och månen lydde och stannade på Josuas befallning lika säkert skall,

du blod eller du eld lyda min befallning. Därefter användes några s.k. trollformler, varav de bestodo fick ingen reda på. Saken blev emellertid den att orden m.m. fingo åsyftad verkan, efter vad som omtalats av dem som varit åsyna vittne därtill. År 1878 nedbrann en större bondgård i Kraxeboda varefter elden genom den starka blåst som rådde vid tillfället spred sig ut i närliggande skogar och mossar och man förstod icke huru det skulle gå att hejda elden. Då var det någon som sprang och vidtalade Hava Hansson och bad honom släcka elden genom att kringgå denna. Gubben ifråga var då gammal och jämväl nästan blind varför han ej kunde råka att gå, utan att någon ledde honom. Detta gjorde den som uppmanat honom släcka elden och han ledsagade honom fram över skog och mossar ett stycke ett stycke från dit elden med rasande fart närmade sig. Emellertid så snart elden kommit där gick gubben fram falnade den ned och släcktes genast om där än var alnslång hög torr jlung och småskog av en och fur. Då en person i Högholma en dag satt och vädjade (vatte) en skävkniv räkade en liten flicka som var närvarande falla omkull varvid hon föll med halsen mot skävkniven så att den ena halspulsådern avskars och blodet formligen forsade ut. Lyckligtvis befann sig "jordgubben" i närheten och vid några av honom uttalade ord stannade blodet ögonblickligen och såret blev alldeles vitt enligt vad sagesmannen berättat. Hade icke Hansen varit tillreds hade flickan förblött om några få minuter. För att skydda sig för onda makters inträngande var det vanligt att över ingångarna i såväl bonings-

M. 8582 :39.

hus som uthus inskära korstecken s.k. femuddakors i där be-
fintliga bjälkar. I en gammal ännu kvarstående torpstuga i
Hästhult äro några bjälkändar försedda med dylika inskärningar.
Som redan omtalats fanns det mycket gammalt skrock och vijskepel-
se som det blint troddes uppå, såsom varande fullt riktigt och
tillförlitligt. Sålunda troddes att de klädespersedlar som tvät-
tades mellan Jul och kyndelsmässan blevo vitare och renare än
vid tvätt under andra tider av året. Detta beroende därpå att
Jungfru Maria under denna tid blandade tvål och såpa i vattnet
alldenstund det var vid den tid hon tvättade kläder åt Jesus-
barnet. Likaledes fick man akta sig för att hänga ut kläder,
eller lägga ut vävar till blekning vid tiden för sommarsol-
ståndet för då blevo de så sköra som grått papper. Om en person
som råkade stå inunder ett träd vari göken satt och gol över
hans huvud, vid tillfället slog armarna runt trädet ifråga, och
sedan gjorde på samma sätt med en gravid kvinna, slapp hon att
få några födslosmärter när hon skulle föda barn. Om en kvinna
under havandeskapstiden råkade se en död fick det blivande bar-
net s.k. likskäver vilket gjorde att barnet icke kunde växa
eller utvecklas som vanliga barn. För att erhålla bot för sådan
sjukdom skulle modern till barnet taga svephningslinnet till det-
ta eller eller en blöja och med dessa plagg gå till kyrkogården
och breda ut dem på en gravkulle efter att solen gått ned, där
de sedan skulle ligga till nära söluppgången nästa dag för att
daggen skulle falla på dem. Under hela den mellanliggande tiden

skulle modern vara både fastande och tigande, d.v.s. hon fick varken äta eller säga något ord under tiden om medlet skulle verka. Plagget varå daggen fallit skulle sedan vecklas ihop för att sedermera svepas om det sjuka barnet. En torparhusfrau omtalade på sin tid att hon blev av en person anvisad att vidtaga nämnda experiment för hennes då 2årige son som var ovanligt liten och klen efter åldern och icke hade börjat gå. Hon följde rådet och resultatet blev att gossen omedelbart efter behandlingen började att kunna gå samt utvecklade sig sedan normalt dag efter dag. Bland ytterligare skrock som troddes uppå må nämnas: Att dagen före kyndelsmässodagen (Jungfru Marias kyrkogång) fick man icke spinna, för då spann man bort linlyckan. Likaledes fick man ej hugga ved, för då fick man vaglar i huvudet. Att tvätt helst skulle ske på "ny" annars blevo tvättplaggen icke rena. Vävräckor fick man akta sig för att lägga ut till "blek" under dagarna närmast före och efter sommarsolståndet, för i så fall blev väven skör, likaså blev förhållandet med sängkläder om de då hängdes ut till vädring. Över husdjuren skulle sättas stål innan de släpptes ut på bete, i annat fall kunde de bli förtrollade. Såg man en svart katt eller en ekorre springa över vägen framför sig när man var på väg till sitt arbete, var det bäst att återvända tillbaka mot hemmet igen, för annars råkade man säkert ut för någon olycka under dagen. Vid slakt fick man akta sig för att nämna blod, för då fick djuret som skulle slaktas svårt för att dö. All slakt borde verkställas på "ny" annars blev icke köttet eller fläsket drygt eller välsmakande.

M. 8582:41.

Angående olika slags sjukdommas art och uppkomst hade man ytterst konstiga föreställningar, likaså sättet för deras botande och var och en sjukdom erhöll ett eget specifikt namn. Som det på den tiden var långt till läkare för skogsbyggdens folk gällde det att själva utfundera medel att bota sig och med detta voro många bland torparna specialister, fastän på sitt säregna sätt. De allra flästa sjukdommar troddes härröra sig från onda makter och trolltyg som hade sitt tillhåll i luften och annorstädés ute i naturen, däri från de för att driva sitt spel och hämnas på människorna sände ut alla sorters sjukdommar till att plåga och om möjligt lyckas förgöra dem. Sålunda hände det att man träffades av "lappskott". Dessa brukade oftast träffa ryggen eller benen och förorsakade häftiga smärtor. Enda och säkra medlet att befria sig från detta onda, var att man ställde sig i en dörröppning och hade en person till att inifrån römmet skjuta med en bössa över huvudet. Vid skottets avlossande försvunno då med ens smärtorna, vilka troddes falla tillbaka till utsändaren av "lappskottet". För att skydda sig mot detta trolltyg som troddes finnas i s.k. "horrevinna" (virvelvindar) skulle man kasta stål eller en kniv mot detsamma, detta förtog dess verkan, vilket annars resulterade uti att man fick smärtsamma utslag överallt, men isynnerhet på munnen och i ansiktet om man råkade befinna sig där den drög fram. Hade man icke någon kniv på sig vid tillfället skulle man spotta 3 gånger mot "horrevinnen", som i så fall

M. 8582:42.

då tog en annan riktning. En trollsjukdom som kallades onda bettet, eller som det sades "onna beded" (troligen blodförgiftnings) trodde man sig erhålla om man med handen rörde vid någon murken trädstubbe under vilken någon mystisk varelse hade sitt tillhåll. Man fick då starka smärter och handen och armen svullnade upp. För att fördriva den onda makten som satt sig fast där, plägade man lägga "träck" på det onda stället och sedan binda över det. Den vidriga lukt som därvid uppstod kunde icke denna "makt" fördraga, utan måste söka sig ut därifrån, varefter svullnaden och smärtorna redan efter någon tid upphörde. Vid häftiga värkar i rygg och underlivet, vilka hastigt påkommo och sedan fortsatte med jämna mellanrum, trodde man att det var någon trollkunnig kvinna, som, då hon skulle föda barn ägde förmåga att sända födslosmärtorna på någon annan och att det var dylika som personen ifråga råkat ut för. Medlet att befria sig från smärtorna bestod i att man slog en järnlänk runt om en huggknubb och sedan i mitten på denna slog ner en järnkil. Så snart kilen drivits helt ner i huggstabben upphörde smärtorna, vilka då återkommo med fördubblad styrka tillbaka på dem som skickat ut dem. Ett medel att fördriva tandvärk bestod däruti att man med en spik eller träflisa petade i den värkande tanden så att blod kom fram, sedan skulle man bege sig ut i skogen och slå in spiken eller träflisan i ett växande

M.8582:4J.

träd. För att få den senare in i trädet måste man först borra ett hål i detta samt sedan däri lägga flisan eller trädspetan och sedan ytterst väl och noga tillläppa borrhålet. Den person som vid fällning av trädet i fråga eller på annat ^{sätt} kom i beröring med det fick en mycket svår och elakartad tandverk.

För botandet av såväl yttre som inre sjukdommar och åkommor vilka icke tillkommit genon något slags trolleri, utan voro av helt naturlig art hade man även sina specifika huskurer. Så lunda om man räknade råkade hugga eller skära sig brukade man för att stanna blodflödet strö snus i såret eller lägga "lockväv" (spindelväv) över det, varöver sedan ytterliggare lades isterskinn att hindra tillträde av luft, innan det förbands på vanligt sätt med bomullstrasor. För att såret fortare skulle läkas var det jämväl brukligt att hälla dit några droppar som pressats ur bladen av ett s.k. läketräd (en sorts kaktus). Ett sätt att stämma (stanna) näsblod bestod däri att man band en röd tråd om vänstra handens lillfinger. Om synförmågan avtog genom att en dimma liksom lägrade sig för ögonen, plägade man tvätta ögonen med utspädd fotogén varefter man åter såg klart och tydligt. Vid häftiga magsmärter s.k. kolik då magen liksom jäste och svullnade upp var malörtsbrännvin och malört-vatten ett osvikligt botemedel efter vars intagande smärtorna hastigt avtogo för att sedan helt försvinna. Mot bennikemask i magen

M. 8582:44.

var även intagandet av malörtsvatten ett utmärkt medel, helst om det tillsattes med en liten dosis s.k. "fluekrud" (arsenik) vilket då genom sin giftighet dödade masken. Det ansågs även nyttigt att någon gång då och då taga sig ett bastant brännvinsrus, som framkallade kräkning och uttömning av osunda vätskor från magen och tarmarna. Råkade någon bli ormbiten, eller som det sades ormstungen (Det var nämligen förr en allmän uppfattning att ormarna icke bets utan stungos med gadden) skulle den ormstungne grävas ned i jorden ända till hakan och på detta sättstå kvar i jorden i minst 12 timmar, sedan han först omvirats med bark av vide och sälsg över stället där ormstyget träffat. Det mest effektiva medlet mot att hindra ormgiftet att sprida sig i kroppen, med därav följande svullnad och illamående var emellertid "menstrualblod". Kunde man snarast möjligt anskaffa ett plagg med dylikt och därmed omvira den som blivit biten hade detta både ofelbar och omedelbar verkan mot ormgiftet. Vad som för några decennier av år sedan var ett gängse bruk bland äldre manliga personer var sedan att årligen på senvintern låta åderlåta sig eller som det hette "lä se åre". Detta till gick sålunda att en där till van person med ett där till särskilt konstruerat s.k. "årejärn" högg av en åder på ena underarmen, någon gång på båda armarna, varvid en viss kvantitet blod fick avrinna innan man åter stannade blodflödet. Genom ett dylikt

förfaringssätt trodde man sig bli av med det sjukliga blodet, vilket annars hade åstadkommit värv i kroppen om det icke tappats ur. Vad som jämväl någon gång var brukligt av därtida äldre kvinnliga personer var att en s.k. "spansk fluga" placerades på ena överarmen i syfte att draga hål över vilket sedan lades ett kålblad med dragplåster på, varmed ändamålet var att utdraga ilkska och materia ur kroppen jämte därav förorsakad värv. Efter behandlingen kände man sig åter pigg och kry.

Även när det gällde kurerandet av sjuka husdjur begagnade man sig av helt andra metoder än vad i nuvarande tid förekommer. De medikamenter som huvudsakligen användes för ändamålet voro fluekrud (arsenik) "dyvelsträck" och "olsten". De föreställningar man gjorde sig angående de olika krämporna, voro i flera fall, ganska löjliga. Så t.ex. om kor, eller får och getter blevo "stинна" och upphörde att "tugga drop" ("idissla") skulle man ta en tugga från ett idisslande djur och ge dem. Hade detta icke åsyftad verkan hade de "stинна", djuren fått "kvalster" en liten röd insekt i sig och i så fall måste man ge dem fluekrud och dyvels sträck för att ta död på "kvalstret". Till svin som fingo ont i benen blandade man olsten i maten. Orsaken till det onda troddes nämligen bero på att de fått "ol" i kroppen. Man brukade även med en kniv skära dem i munnen och öronen, ja till och med i svansen, för att blodet i kroppen därigenom skulle bättre

komma att cirkulera. Som man hade föga kännedom om sjukdomars art och natur var det nog i de flesta fall en "lyckoträff" om de olika "kurerna" fingo åsyftad verkan, men naturligtvis åstadkom den starka tron underverk ibland.

TORPAREBARNEN.

"Hon växte i torpet vid susande skog
Vad blommorna drömde det vissste hon nog
Hon visste vad fågeln i lunderna kvad
Och jämt var hon glittrande glad"

Under rubriken "torpflickan" börjar sålunda ett romantiserat kväde, författat av en av våra svenska diktare, och säkert är att över de många torphemmen vilka numera tillhör en svunnen tid vilade mycket såväl mystik som romantik. Därute i de små och enkla hemmen inne i de djupa skogarna, omkring vilka de väldiga furorna och granarna slogo vakt, skådade torparbarnen första gången dagens ljus och i denna miljö växte de sedan upp och lärde sig älska naturen med dess storslagna lugn, skönhet och behag. Här vid granarnas fot bland mossa och ljung, spirade under våren och sommaren oräkneliga av skilda slag, som för dem talade sitt tysta språk med taltrasten i trädens toppar och skogens övriga tusenhövdade sångarskara slogo sina drillar på många olikartade sätt blandade med gökens ku - ku, vars töner och röp genlödo överallt i den härliga skogens sköte. Här plockade de och åto läckra bär under bärplockningstiden, först smult-